

1. fejezet

UGRÁS AZ ÉJSZAKÁBA

1989. november 27-ről 28-ra virradó éjszaka hét személy sietve, de óvatosan haladt a román–magyar határ felé. A fagyos föld hangosan csikorgott a talpuk alatt, vagy csak nekik tűnt úgy, ahogy nehezen lépkedtek a szántóföld mély barázdái között. Olykor-olykor megcsapta fülüket a környékbeli falvakból a hangos ugatás, és féltek, hogy miattuk nyugtalankodnak a kutyák. Elmúlt éjfél, és annyira lezuhant a hőmérséklet, hogy már fenyegető volt a hideg, de nem ez volt az egyetlen és nem is a legnagyobb veszély, mert ők heten életük legfortélyosabb és legveszélyesebb kalandjára készültek: két kommunista ország közötti határ illegális átlépésére.

Az éjszaka közepén indultak, remélve, hogy így csökken a lebukás kockázata, viszont a sötét nehezítette a haladást és nagyon próbára tette a tájékozódási képességüket. Az út hozzávetőlegesen hat órát tartott hegyen-völgyön át, vízmosásokon átgázolva, figyelve, hová lépnek, és ha a terep lehetővé tette, futottak. Ha néha megpihentek, suttogva beszéltek, nem gyújtottak fényt, nehogy meglássák vagy meghallják őket a román határőrök. Gheorghe Talpoș, más néven Ghiță, vállalta a kockázatos kalauz szerepét, őt sokan ismerték arrafelé. Fekete subában és báránybőr kucsmában ő ment elől, nemcsak azért, hogy egyenesse az utat, hanem a mögötte kettesével haladó csoport iránti felelősségérzetből.

Románia és Magyarország között a határ 450 kilométer hosszú, de Talpoș csak a Temesvár és Arad közötti csanádi átkelőhely és a szülőfaluja környékét ismerte. Véletlenül a legmegfelelőbb útvonalat választotta, mert azon a szakaszon a határ vonala egyenes, nem kanyarog, így kizárt volt annak a kockázata, hogy ha eltévednek, akaratuk ellenére ismét Romániában kötnek ki. Tudta, hogy csak egyenesen kell mennie, északi irányban, vigyázva, hogy ne térjen le sem északkeletre, ahol

távolabb van a határ, a Marosnál, sem nyugati irányba, a Pordeanu és Beba Veche között elterülő síkságra, ahol a Triplex Confiniumra érnének.*

Talpoş már indulás előtt tudta, hogy Nadia lesz az egyik személy, akit akkor éjjel át kell vinnie a határon, amitől egyaránt megijedt és megdöbbsent. „Hogy az ördögbe kelhet át éjjel Nadia a határon, mint valami bűnöző?! Hiszen annyiszor volt már külföldön, ha akart volna, nem maradhatott volna ott?” – ezen gondolkodott, miután értesült a tornász döntéséről, aztán lement a háza pincéjébe, felhajtott két kancsó bort, hogy „leigyam magam, és ha elkapnak, azt mondhassam, részeg voltam!”¹ De a két kancsónyi ital sem kábította el eléggé, vagy azért, mert hozzászólt, vagy mert azon az éjszakán a kegyetlen hidegtől és szélétől kénytelen volt gyorsan kijózanodni. Mind figyelmesen és aggodalmasan hallgatták az utasításait, alávetették magukat a rendelkezéseinek, amikor megmutatta, hogy merre mennek, kijelölte a pihenésre szánt időpontokat vagy figyelmeztette őket bizonyos veszélyekre.

Nadia Comănesci körülbelül két héttel korábban csatlakozott a véletlenszerűen kialakult disszidáló csoporthoz. Egyszerű emberek voltak, a környékről és Bukarestből, különböző rangúak és különböző foglalkozással, nem közszereplők, akik mind egy jobb világról álmodtak: Dumitru és Gabriela Talpoş, az embercsempész testvére és sógornője, szintén csanádi lakosok, Aurel-Adrian Biaş a Csanádhoz közeli Nagyszentmiklósról, Monica-Maria Marcu, a fiatal nagyszentmiklósi mérnök, egy Bihar megyei vállalat alkalmazottja, valamint George Paraschiv festőművész, aki egy bukaresti gyárban villanyszerelőként kereste a kenyerét.

Évek múlva a csoport tagjai hasonlóan emlékeztek azokra a hosszú és nyomasztó órákra, de különbözőképpen a részletekre. George Paraschivra például komoly hatást gyakorolt, hogy azon az éjszakán „nagy telihold volt”², úgy érezte, baljósan világít, míg Nadia Comănesci emlékezetében a fenyegető sötétség maradt meg: „Ahogy mentünk éjjel, kezemet az előttem haladó vállára tettem, mert ahogy kiléptünk a házból, már semmit sem láttam. Ha nem fogtam volna valakit előttem, leszakadtam volna a csoporttól.”³

Gheorghé Talpoşra sem egyformán emlékeztek. A többiekkel ellentétben Nadia határozatlannak tartotta, és vitatta a döntéseit, de nyíltan nem ellenkezett vele.

Sokszor elvesztettem a bizalmamat a vezetőkben. Azt mondta, ha nem „tartunk balra”, akkor visszajutunk Romániába. Tartsunk balra... ez mégis milyen útmutatás? Látni akartam egy iránytűt, egy térképet, valami effélet, de mi mást tehattünk a sötétben, mint követjük őt, és reménykedünk, hogy tudja, hová visz. Azt mondta, ha átmegyünk egy ötméteres felszántott terü-

* Triplex Confinium (*latin*) – hármashatár, Románia területének legnyugatibb része a Temes megyei Beba Veche helységeknél, ahol Románia, Magyarország és Szerbia határai találkoznak. 1920-ban háromoldalú határkövel jelölték, amelyen feltüntették a három szomszédos ország címerét.

leten, a határhoz érünk, de átvágtunk egy csomó felszántott részen, és még mindig nem értük el a határsávot. Úgy emlékszem, rémes volt a helyzet, és arra gondoltam, lelőnek egy tájékozódni teljesen képtelen ember miatt. De nem szóltam semmit, mert senkinek sem volt szabad beszélni, megtörni a csendet. Igyekeztem összeszorítani a fogam, hogy ne vacogjak.⁴

Paraschiv szerint Nadia sem tudott tájékozódni ilyen körülmények között. Megmondta neki, hogy a két ország területét elválasztó senki földje olyan, mint egy út, amelyen át kell menni, de időbe telik elérni a határsávig, legalább egy óra, és Nadia bízott benne, mert nem tudta, hogyan jelölik és őrzik az országhatárt.

Nincs semmi csodálkoznivaló azon, hogy abban a feszült állapotban Talpoş utasításai, miszerint most „balra”, máskor meg „jobbra” menjenek, nem mindig voltak meggyőzőek, pláne, ha gyakran kellemetlen természeti akadályokba ütköztek, amelyeken nehezen vergődtek át, Nadia térdig süllyedt egy jeges tócsába, és azért imádkozott, hogy ne mélyüljön még jobban, amíg átkel rajta.

A veszély akkor tűnt igazán komolynak, amikor észrevették, hogy mintegy kétszáz méterre tőlük a román határőrök egy férfit meg egy nőt lökdösnek maguk előtt, akiket éppen illegális határátlépésen kaptak. Talpoş intett, hogy hasaljanak le az árokba. Aztán teljesen elnémulva figyelték a távolodó határőrök hangját és a kutyaugatást, az éjszakai járőr káromkodását és az elfogott nő siránkozását. „Ha nem lettek volna elfoglalva azokkal az emberekkel, talán minket is elkapnak”⁵, vélte Nadia, miközben Paraschiv fején is hasonló gondolat suhant át: „ha hamarabb érünk oda, mi is ugyanúgy jártunk volna.”⁶

Már reggel felé járt, amikor átérték Magyarországra, megkönnyebbülve, hogy életük legfárasztóbb utazása szerencsés véget ért. Akkor jöttek rá, hogy átjutottak, amikor meglátták a román terület határát jelző cölöpöt, mivel azon a szakaszon nem szögesdrót kerítéssel jelölték a határt, mint Nadia hitte. Folytatták az útjukat, és csak pár kilométer múlva álltak meg, hogy összeölelkezzenek és megpusztilják egymást, amikor észbe kaptak, hogy meg sem ünnepezték a határon való átjutásukat. Most már jókedvűek voltak és hálásak Talpoşnak, hogy megszabadultak a kutyák iránti félelmüktől, amelyek leteperhették volna őket, elkerülték a rájuk célzó golyókat és a világító lövedékeket, amelyek leleplezhették volna őket, amikor körülvették őket a katonák.

Hamarosan, amikor mellettük termett két magyar határőr, összefutottak az első emberekkel. Tulajdonképpen észre sem vették, hogy az őrtorony felé indultak el, ahonnan határőrök figyelték a területet, akik eléjük jöttek, hogy átvegyék, és Kiszomborra, a határmenti településre szállítsák őket, ahol feltették nekik az első kérdéseket.

A bevett eljárásnak megfelelően, mielőtt meghozták róluk a döntést, minden menekültet kihallgattak. Felszólították őket, hogy azonosítsák magukat, és mondják el, hogy miért vállalkoztak a tiltott határátlépésre, volt-e velük embercsempész,

de leginkább számoljanak be részletesen a megtett útvonalról. Általában elfogadták a határsértők által felhozott indokokat, mert akkor már ismert tény volt, hogy Romániában az életszínvonal igen alacsony és a kommunista rezsim nem tartja tiszteletben az emberi jogokat.

Később a magyar határőrök által november 28-án reggel elfogott hét határsértőből csak Nadia Comănesci, George Paraschiv és Gheorghe Talpoș beszélt rövid interjúkban vagy az általuk írt könyvekben arról, hogy miként bántak velük a kiszombori őrségen a magyar hatóság emberei. Ahogy ilyen helyzetekben lenni szokott, némelyik elmesélt részlet különbözik a résztvevők lelkiállapotától és megfigyelőképességétől függően, illetve hogy mennyire kívánták eltitkolni a kínosabb részleteket. Például a csoport vezetője arra emlékezett, hogy „az őrségen a magyarok mindenkit kihallgattak, azt kérdezték, kik vagyunk, mit akarunk; a tolmács szintén egy román menekült volt”, míg Paraschiv azt állítja, hogy az őt kikérdező magyar tiszt tökéletesen beszélt románul. Nadia szerint mindenkit egyenként hallgattak ki, míg Paraschiv azt mesélte, hogy a tornászt behívták egy külön szobába, a többiek pedig együtt maradtak.

A sportoló viselkedésével kapcsolatban mind megemlítették egy fontos részletet, ami bizonyára megváltoztatta az életüket. A magyar határőrök úgy döntöttek, hogy a csoport néhány tagját átadják a román hatóságoknak, mivel megtagadták tőlük a magyarországi tartózkodást, ám erre Nadia azonnal és meglepően reagált: kijelentette, hogy ebben az esetben ő is visszamegy velük Romániába. „Ez tetszett nekem benne, hogy ilyen egyenes volt!”⁷, emlékezett vissza Talpoș, a pásztor, aki valószínűleg nem is fogta fel, hogy mi lett volna vele, ha a Securitate kezére kerül.*

Abban az időben Romániában a büntető törvénykönyv szerint a tiltott határátlépés az állam biztonsága elleni cselekedetnek számított, és akit emiatt bűnösnek találtak, hat hónaptól három évig tartó szabadságvesztésre számíthatott. Talpoș embercsempészként még szigorúbb büntetést kapott volna, de nehezen hihető, hogy kibírja, amíg az ügye eljut a bíróságig, az elképzelhetetlen kínokat, amelyek a kihallgatások során várták volna, amiért segíteni mert Nadia Comănesci-nek elmenekülni az országból. Ezért aztán, bár az egykori tornász talán túlzottan is megemelte a tétet, többet lengetett be, mint amennyit a valóságban hajlandó lett volna megadni, a gesztusa mindenképpen nagyvonalú volt, és csodálatos módon elhárította a veszélyt.

Ennek a tiszteletre méltó részletnek a kivételével Nadia mindmáig nem hozta nyilvánosságra, miként is zajlott a kikérdezése a magyar határőrségen, ahogy

* Az Állambiztonsági Főigazgatóság (1972-től Állambiztonsági Igazgatóságok) más néven a Securitate, a kommunista rendszer legfontosabb és legerősebb titkosszolgálatára volt Romániában 1948 és 1989 között.

azt sem tudjuk pontosan, hogy kikkel beszélgetett hosszabb ideig. Csak néhány lényegtelen és kisebb részletet tárt fel ebből a *Levél egy fiatal tornásznőhöz* című könyvében, évtizedekig megőrizve a titkot:

Az összes lehetséges határsértőt külön hallgatták ki. Amikor a rendőrök megnézték a személyimet, azonnal felajánlották, hogy maradjak Magyarországon. Híres tornász voltam, tehát nekik ez nagy fogásnak számított. Még most is elgondolkodom, hogy miért tűnhettem olyan fontosnak. A karrierem véget ért, még akkor is, ha most jó edzőnek tartanak, de mit nyújthatam volna én cserébe Magyarországnak? A csoportból ketten menedékjogot kaptak, a többiekkel viszont közölték, hogy másnap visszaadják őket a románoknak. Elkezdtek sírni.

– Nézzék – mondtam a rendőröknek – csak akkor maradok, ha az egész csoport az országukban maradhat.

Gondolkozás nélkül jöttek ki belőlem ezek a szavak, mielőtt felfogtam volna, hogy mi történik. A torna megtanított arra, hogy csapatjátékos legyek, és abban a pillanatban az útitársaim a csapattársaim voltak. Csak arra tudtam gondolni, hogy ez így nem lenne korrekt. Amikor átléptük a határt, mind ugyanazt a kockázatot vállaltuk, és úgy lenne igazságos, ha nem szakítanának szét.

– Együtt jöttünk, együtt maradunk!

Teljes meglepetésemre a rendőrök egyetértettek velem.⁸

George Paraschiv sokkal részletesebben írta le a kihallgatást, ahogy megmaradt az emlékezetében, megjegyezve, hogy milyen izgalomba jöttek a magyar határőrök, amikor megtudták, hogy kiről van szó:

Rágyújtok egy cigarettára, az egyik katona kínál meg, aki kíváncsian figyel minket. Nem érti, hogy miről beszélünk.

– Jó napot! – halljuk hirtelen.

Megfordulok, egy szakállas tiszt lép be, naptárral a kezében. Leül az íróasztalhoz. A katona kimegy, és becsukja az ajtót. A tiszt a fémkeretes szemüvege mögül vizslat minket. A haja rövidre nyírt, náci külsejű. Hoppá, gondolom.

A vicc az, hogy tökéletesen tud románul:

– Kérem az irataikat – mondja.

Sorra átnyújtjuk a személyinket, mindenkit alaposan végigmér. Elveszi az igazolványokat, egyenként leteszi az asztalra. Még nem nyitja ki, minket tanulmányoz. Nyomasztó a csend az irodában.

Rájövök, hogy ő lehet az őrsparancsnok. Megnézem a rangját, százados. Az életkora megfelelő, gondolom magamban.

Elkezdi a névsorolvasást: Talpoş Gheorghe feláll, leveszi a hatalmas, mulatságos kucsmáját; Biaş, Talpoş Gabriela, Talpoş Dumitru, Monica... Comăneeci Nadia...!

Szünetet tart, abbahagyja az olvasást. Összehúzott, hunyorgó szemmel néz Nadiára a kissé ferde szemüvegén át, viccelni próbál:

– Azt hiszem, ez a személyi lopott. Vagy hamis? – A szája sarkában vigyor ül, mintha beismerésre várna. Örül a fogásnak!

Nadia nevetve feláll:

– Én vagyok az, a tornásznő. Román bajnok és világbajnok.

A százados arckifejezése megváltozik, elpirul, elzöldül, remegni kezd. [...] Gyorsan kimegy.

Az előtérből parancsszavak hallatszanak, nem értek belőle semmit, majd hirtelen megjelenik három fegyveres katona, felsorakoznak az ajtó előtt. [...]

Az órára nézek, már negyven perce, hogy a százados kiment. [...] Tompa zaj szűrődik be, egyre közelebb jön, erősödik, az a benyomásom, mintha egy tankot hoznának. Remegnek az ablakok, mindjárt kitornek, az erős rázkódástól az asztalok elmozdulnak a helyükről, és hirtelen rájövök: ez egy nagy katonai helikopter zaja. [...] Kitérül az ajtó, a katonák kivonulnak. Bejön az előbbi tiszt, akit két kifogástalan egyenruhájú tábornok követ, és fegyelmezetten még vagy nyolc civil is felsorakozik. A tiszt nélkül összesen tízen, és meg se mukkannak!

[...] Úgy tűnik, egy örökkévalóság múlva kiválik közülük egy magas, jókötésű férfi, és elindul Nadia felé. Pár pillanatig nézik egymást, aztán Nadia a nyakába ugrik, összeölelkeznek. Valamennyire tud románul. A Magyar Torna Szövetség elnöke.* Kölcsönösen köszöntik egymást, aztán a férfi Nadiát az ajtóhoz kíséri, és mindketten elhagyják az irodát. Az ad hoc delegáció tagjai biccentenek nekünk, majd ők is kimennek.

[...] Az egyik katona a falra akaszt egy részletes térképet a román–magyar határszakaszról, ahol átjöttünk.

Ghiţăt, akit a vezetőknek tartanak, kiszólítják a táblához. Olyan zavarban van, mint egy felkészületlen diák, aztán a kezébe nyomnak egy mutatópálcát. Miközben figyelek, a tiszt megkérdezi, hogy pontosan mit látott, mivel találkozott útközben, majd megkéri, hogy aprólékos részletességgel mutassa is meg a térképen. Közben ő mindent lejegyez. Ghiţă rettenetesen izzad, de végül sikeresen levizsgázik, és visszamehet a helyére. A szemüveges megjelöli a mondott helyeket a térképen, ami egy katonai térkép lehet belső használatra.

* Nadia Comăneeci szerint Schmitt Pál, a Magyar Olimpiai Bizottság akkori elnöke később elmondta neki, hogy a határhoz küldött valakit, hogy fogadja őt és felajánlja a segítségét.